

زبان فارسی در گذر زمان

(مجموعه مقالات)

مهرداد نغزگل کهن

عضو هیئت علمی دانشگاه بوعلی سینا

تجرب

تهران ۱۳۹۵

- مهرداد نغزگی کهن
زبان فارسی در گذر زمان (مجموعه مقالات)

چاپ اول: ۵/ ۱۲

شمارگان: ۳۰۰

حروف چینی و صفحہ آرایہ: درجہ کتاب (فاطمہ خرم رحمت)

طراحی جلد: پاشا دارابی

چاپ و صحافی: پردیس دانش

همه حقوق چاپ و نشر این کتاب محفوظ و مخصوص کتاب بهار است

میراکن فروش: کتاب فروشی توس (۱۳۵۷: ۴۶۶)، کتابسرای افتخارزاده (۱۳۹۵: ۹۵۸۹۵۶۶)

نشر چایار (۸۸۸۹۹۶۸۰)

کتاب بهار (۰۹۱۲۱۲۲۶۰۰۸)

ketabebaharpub94@gmail.com

فهرست

مقدمه	۳
چگونگی شناسایی موارد بروز دستورهای	۱
دربره دستوری شدگی در تحلیل برخی تغییرات صرفی نو	۱۳
از واژه‌بست تا روند تصرفی: بررسی تحول تاریخی	۲۹
دستوری شدگی فعال حرکتی در زبان فارسی	۴۵
بررسی گرامر ربط تقابلی فارسی و چگونگی نگوین آن‌ها	۵۴
فعال معین و نمایش نمود در زبان فارسی	۶۸
تغییرات فنی «ب» در فارسی نو: منظر دستوری شدگی	۸۱
بررسی سبب تحول امی «ا» در فارسی نو	۹۵
از واژه‌بست تا روند اشتقاقی	۱۰۰
بررسی شیوه نگوین بعضی از ضمایر در فارسی نو	۱۰۴
عمل مؤثر در تعیین صورت نشانه مطابقه فعلی فارسی نو	۱۱۳
دستوری شدگی و دستوری زدایی: فرایندهای مستقل و موازی	۱۲۲
مدیسه دستوری شدگی و دستوری زدایی در زبان فارسی	۱۳۴
امکانات نگریمی رجاعی در فارسی نو	۱۴۶
نقش پارتحلیل در تغییرات صرفی زبان فارسی	۱۶۵
هویت یافته‌های گویش شناسی در مطالعات تاریخی	۱۷۸

- ۱۱۹..... بررسی تأثیر زبان عربی بر نظام زجی زبان فارسی و نحوه‌های آن
- ۱۲۰..... سازگار، و یادگار، و مشتاق اولیه.....
- ۱۲۱..... فارسی - یهودی.....
- ۱۲۲..... تاریخچه فرهنگ‌نویسی عامیانه فارسی.....
- ۱۲۳..... منابع.....

مطالعات زبان‌شناسی تاریخی را می‌توان به دو دسته کلی تقسیم کرد: دسته اول تحقیقاتی را در بر می‌گیرد که جنبه توصیفی دارند و به مطالعه ماهیت تغییر و الگوهای تغییر زبانی می‌پردازند و دسته دوم شامل تحقیقاتی می‌شود که به دنبال علل تغییرات اختصاص دارد. حجم مطالعات توصیفی بسیار بیشتر از مطالعات تبیینی است، اما این تفاوت به سبب اهمیت بیشتر مطالعات توصیفی ربط دارد و نه به پایه‌ای‌تر بودن آن‌ها. واقعیت این است که توصیف تغییرات و تبیین علل آن‌ها اثر متقابل بر هم دارند و مستقل از هم نیستند. گاهی عدم آگاهی از دلایل تغیر، مانع از درک صحیح فرایند تغییر می‌شود. مطمئناً کسی که علل تغییرات را تصادف می‌داند، فرایندهای تغییر را نیز به صورت دیگری صورت‌بندی می‌کند. از طرف دیگر در بسیاری از مواقع، با شناخت درست بنیادهای تغییر می‌توان علل تغییر را شناسایی کرد. سؤالی که در بین حامیان مطرح می‌شود این است که چرا علمی زخم‌اندازنده ایجاد نمی‌شود؟ بسیاری از این تحقیقات به قدری با هم تفاوت دارند که ما قائل به تقسیم دوگانه توصیفی و تبیینی نمی‌شویم؛ نگارنده بر این باور است که یکی از عوامل اساسی گریزان بودن زبان‌شناسان از تحقیقات تبیینی پیچیده بودن این نوع مطالعات است. علل تغییرات زبانی می‌تواند بیرونی یا درونی زبانی باشد. اگر به هر دو یک نگاه دو، شناخت و شناسایی تمامی این عوامل پیچیده بسیار مشکل است و راحت‌ترین راه نادیده گرفتن آن‌ها است. بعضی از زبان‌شناسان تاریخی تا حدی پیش رفته‌اند که اصلاً به کنی متکثر اهمیت مطالعات تبیینی شده‌اند و آن را به کناری نهاده‌اند، مثلاً لاس بر آن است که آن چه قابل پیش‌بینی نیست، قابل تبیین نیز نیست و چون به زعم او تغییرات زبانی قابل پیش‌بینی نیستند، بنابراین اصلاً شناسایی علل تغییر موجه نیست. بسیاری از زبان‌شناسان این ادعا را قبول ندارند. زیرا حتی در علوم طبیعی نیز تبیین‌های زیادی داریم. بدون این که بتوانیم با کمک آن‌ها به پیش‌بینی دقیق دست ببریم. مثلاً می‌توان علل وقوع زلزله را شناسایی نمود. بدون اینکه زمان دقیق بروز زلزله را پیش‌بینی کرد.

با توجه به ملاحظات فوق، نگارنده این سطور همواره بر این عقیده بوده است که تا جایی که

امکان دارد و شواهد به ما اجازه می دهد، در مطالعات تاریخی باید علاوه بر توصیف، تحلیل تغییرات زبانی را نیز بیان کرد. یکی از راه های بسیار مفید برای انجام این کار پیروی از یک چارچوب نظری مناسب است. یکی از نظریه هایی که تا حد زیادی کارایی خود را در مطالعات در زمانی ثابت نموده است، نظریه دستوری شدگی است. بنابر این در نگارش اکثر مقالات این کتاب از این نظریه پیروی شده است. در واقع، نظریه بنیاد بودن مشخصه بارزی است که متمایزکننده این کتاب از اکثر قریب به اتفاق کتاب ها و مقالات زبان شناسی تاریخی ای است که در مورد زبان فارسی به نگارش در آمده اند. مجموعه حاضر مشتمل بر بیست مقاله است که تمام آن ها قبلاً در مجلات و مجموعه های کوچک چاپ شده است. بسیاری از این مقاله ها، چه به لحاظ صوری و چه به لحاظ مضمون مورد تجدید نظر قرار گرفته و به روز شده اند. هفده مقاله اول در مورد مسائل صرفی - نحوی و آوایی - واجی فارسی است و سه مقاله دیگر به مطالب کلی تری مثل رابطه گویش شناسی و زبان شناسی تاریخی، گونه های فارسی - یهودی ایران و نیز تاریخچه فرهنگ نویسی عامیانه اختصاص دارد. لازم است توضیح است که مقالات آغازین کتاب حاوی مطالب پایه ای تر و آسان تر برای خوانندگان ناآشنا هستند. هر چه به جلو پیش می رویم (جز سه مقاله آخر مذکور)، مطالب تخصصی تر مورد توجه قرار می گیرد. برای رفع این چینی، با توجه به علائق خوانندگان می توان هر مقاله ای را بدون توجه به مقالات پیشین یا بعدی مورد مطالعه قرار داد. تکرار آگاهانه مطالب پایه ای در مورد دستوری شدگی در هر مقاله مرتباً با این نظریه، این امر را بسیار تسهیل می کند.

در اینجا بر خود لازم می دالم از جناب آقای مهتاب احمد خندان، مدیر محترم انتشارات بهار که چاپ این کتاب را بر عهده گرفتند، صمیمانه تشکر کنم. انجام اینکه کتاب حاضر را تقدیم به استاد حامی و دانشمند جناب آقای دکتر یدالله ثمره می کنم که سواره در طول زندگی پربار خود دغدغه زبان فارسی را داشته اند. روشن است که مسئولیت تمامی لغات و وا کاستی های این کتاب بر عهده اینجانب است.

مهرdad نغزگوی کهن

مرداد ۱۳۹۵